

GAZIEL PERIODISTA VIST PER ELL MATEIX. VUIT ESCOLIS A UN ARTICLE DE 1934

MANUEL LLANAS
Universitat de Vic

RESUM

Vint anys després d'haver entrat a *La Vanguardia*, i sent-ne ja director únic, Gaziel hi publica un article de recapitulació del seu periodisme que permet analitzar i contrastar diferents aspectes de la seva trajectòria professional i, alhora, oferir-ne una interpretació global.

PARAULES CLAU

Gaziel, periodisme català del segle XX, *La Vanguardia*.

Gaziel the journalist, as seen by himself. Eight scholia to an article from 1934

ABSTRACT

Twenty years after joining *La Vanguardia*, Gaziel, now executive editor, published an article summing up his journalism that allows us to analyse and contrast various aspects of his career as well as to propose an overall assessment.

KEYWORDS

Gaziel, 20th century Catalan journalism, *La Vanguardia*.

El 7 de setembre de 1934 Gaziel publicava a *La Vanguardia* l'article «1914-1934. Veinte años después». Un article que commemorava la seva trajectòria professional al diari dels Godó, n'oferia un balanç i al capdavant, segons expressió pròpia, feia examen de consciència. En les pàgines que segueixen, i a partir d'extractes de l'article esmentat, comentaré diferents aspectes del Gaziel periodista que permetin, en conjunt, interpretar-lo i, alhora, presentar-ne una imatge global.

I

El día 9 de septiembre de 1914 –era un miércoles–, en *La Vanguardia* apareció por vez primera un artículo con la firma de Gaziel. Pasado mañana, pues, se habrán cumplido veinte años desde que yo comencé a escribir en este periódico.

Així era, en efecte. Però aquell pseudònim l'utilitza per primer cop no pas a *La Vanguardia*, sinó a *La Veu de Catalunya*, la primavera de 1914. Abans d'aquell any, les seves incursions en el terreny de la premsa –allò que podríem dir-ne la prehistòria periodística– van ser circumstancials i esporàdiques. Així, i al marge de narracions i poemes escampats en publicacions literàries, sobresurt una sèrie de catorze articles de crítica musical a la revista *De Tots Colors*¹ i un seguit de col·laboracions a *La Veu de Catalunya*. En el rotatiu de la Lliga, en efecte, hi escriu en dues etapes: l'estiu i la tardor de 1910 –amb reportatges sobre les commemoracions vigatanes arran del primer centenari del naixement de Jaume Balmes– i la primavera i l'estiu de 1914 –un conjunt de sis articles que són els primers textos que el Gaziel madur no desestima i, doncs, recull en volums posteriors.² El motiu de recórrer a un pseudònim per a aquells sis articles revela amb eloqüència insuperable la forma insospitada com va ingressar en el periodisme professional. I corrobora l'apreciació de Rossend Llates, segons el qual Gaziel era un periodista *per accidens*.³ Per a qui, com ell, estava convençut que, com tantes altres personalitats de la seva generació, acabaria protagonitzant una sòlida carrera acadèmica i erudita, l'ús del nom autèntic per firmar textos apareguts en un diari, banals o efímers, constituïa un malbaratament insensat.⁴

1. Aquests articles, firmats amb el pseudònim Bolva, es publiquen del 3 de gener a l'1 de maig de 1908.

2. Dos d'aquests articles els difon Francesc Matheu al quadern 11, corresponent al volum VII, de la col·lecció «Lectura Popular», i tots plegats es reproduïxen dins els llibres següents: *Hores viatgeres* (1926), *Una vila del vuit-cents* (1953) i *Un estudiant a París i altres estudis* (1963).

3. Rossend LLATES (1969), *Trenta anys de vida catalana*, Barcelona, Aedos, p. 447.

4. Heus aquí com, molts anys després, Gaziel justificava aquella decisió: «El problema greu per a mi, després d'haver escrit el primer d'aquells articles, fou de saber com el signaria. Ni en somnis calia pensar fer-ho amb el meu nom familiar: el reservava per a empreses més altes. L'home que duia de cap, com jo, escriure algun dia tot un «sistema de l'Univers» no podia pas rebaixar i malgastar en foteses periodístiques un nom proposat, potser, a la més alta glòria» (*Tots els camins duen a Roma*, dins *Obra catalana completa*, Barcelona, Selecta, 1970, p. 725).

II

Nací al gran periodismo [...] al estallar la guerra mundial [...] estuve cuatro años entre miserias, aguanté personalmente una buena parte de ellas, dije lo que eran, no oculté mis simpatías, y –sobre todo, ante todo, por encima de todo– procuré exteriorizar la infinita piedad, la vergüenza profunda y el inolvidable dolor que me causaba la locura fratricida entre los más grandes y nobles pueblos de Europa.

La Guerra Gran, en efecte, l'aboca al periodisme professional i li facilita, així, un plausible mitjà de vida que, a prop de fer vint-i-set anys, feia temps que perseguia. D'una banda, rep el suport entusiasta de Miquel dels Sants Oliver, que de seguida hi devia veure un talent periodístic destinat a succeir-lo al capdavant de *La Vanguardia* i a proclamar-se'n hereu; de l'altra, obté amb les cròniques de guerra, des de les primeres, un èxit contundent i immediat, avalat pels cinc volums que, publicats per l'editorial Estudio, en recullen una àmplia selecció;⁵ en tercer lloc, la pràctica de l'ofici, tant sedentària com nòmada, a França i als Balcans, el posa en contacte amb la flor del periodisme internacional, experiència que no tan sols l'enriqueix personalment i professionalment en aquell moment, sinó que també aprofita més endavant com a director del diari a l'hora de reorganitzar-lo; i esdevé, en quart lloc, un corresponsal peculiar, que farceix les cròniques amb ingredients no gaire habituals: francofília irreductible i palesa, pacifisme militant i reflexions filosòfiques sobre les causes de les guerres i la condició humana i els ideals que la mouen.⁶ A tot plegat s'hi afegia, com

5. A més a més dels cinc volums coneguts, que recopilen articles apareguts entre 1914 i 1916, n'hi havia un sisè de previst que, titulat *De Joffre a Foch*, en seleccionava de 1917 i que, probablement a causa del final de la guerra i de la subsegüent i aparent baixa d'interès del públic pel conflicte, l'editorial acabà renunciant a publicar.

6. Al capdavant, Xènius havia explicat en una glossa de gener de 1906 que la feina del corresponsal de guerra servia de pedrera inesgotable a les vocacions filosòfiques. Es tracta de «Cavaller de la Legió d'Honor» (reproduïda dins Eugeni d'ORS, *Obra catalana completa. I. Glosari [1906-1910]*, Barcelona, Selecta, 1950, p. 55-56), escrita arran de la concessió d'aquella medalla a Ludovic Nadau, corresponsal de *Le Journal* a la guerra russo-japonesa. Alguns dels seus fragments encaixen admirablement amb l'esperit amb què Gaziel podia haver encarat l'ingrés al món del periodisme: «Diu que, quan Descartes es decidí a seguir sa vocació filosòfica, va apressar-se a entrar en un exèrcit, per entendre que, necessitant ses meditacions futures aliment de realitat, res més generosament i de pressa podia donar-li'n que la riquíssima escola d'observació que és la guerra [...]».

constata la frase final del fragment, la desolació per l'espectacle depriment d'haver de contemplar com lluitaven a mort els pobles més cultes d'Europa.⁷

III

¿Cuál ha sido mi labor en esos veinte años? Una labor muy simple: publicista libre, desligado de todo partidismo, procuré decir siempre a mis lectores lo que me pareció más conveniente en cada caso, ante cada problema. [...] [...] decir continuamente mi verdad, a unos y a otros, inexorablemente desligado de todos. [...]. Yo no recuerdo haber escrito, entre tantos millones de palabras, ni una sola línea dictada por el interés personal. Millares de artículos ha ido labrando sobre el papel mi pluma [...].

Amb la perspectiva del temps transcorregut i a la vista de les palestres públiques en què es va implicar –sovint suscidades per ell i quan les passions que les van motivar s'han esbravat de sobres–, costa no donar-li la raó. Ni en les polèmiques aparentment més innòcues –com ara el qüestionament del valor literari de Bernat Metge o la intervenció en el debat sobre la novel·la–⁸ ni en les més transcendents i compromeses –el separatisme i la francofilia d'Acció Catalana, el sectarisme politicoliterari a Catalunya o la proposta de candidats de l'àrea catalanòfona a la Real Academia Española de la Lengua en plena dictadura primoriverista–⁹ no s'hi veu cap altre detonant que el desig de veure-hi clar, d'orientar el lector, d'opinar públicament o, en fi, de denunciar realitats reputades d'indesitjables. Abona aquesta constatació de la independència de criteri de Gaziell l'actitud manifestada davant personalitats públiques, partits

7. En un article de 1917 s'hi troba, sobre aquesta qüestió, aquest eloqüent paràgraf: «Si las naciones en guerra no fueran más que dos pequeñas repúblicas (como la de Andorra y la de San Marino), la guerra actual podría reducirse a una simple y, hasta cierto punto, regocijada Batracomiomaquia. Pero, no es eso, Señor: sino que son las más grandes, nobles e ilustres naciones del globo, las flores y arcas de la civilización, quienes se despedazan; es lo mejor del espíritu humano que está en efervescencia y colisión consigo mismo» («La movilización civil», *La Vanguardia*, 23 de febrer de 1917).

8. Manuel LLANAS (1998), *Gaziell: vida, periodisme i literatura*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 183-184 i 196-197.

9. LLANAS (1998), p. 141-149 i 197-208.

polítics o episodis viscuts. Així, Cambó –tan elogiat als anys 20–¹⁰, en l'embocadura de la Segona República, és qualificat de l'home més equivocat d'Espanya i el culpable, per la seva inhibició, del triomf electoral d'Esquerra Republicana;¹¹ i Azaña, tan elogiat en el bienni 1931-1932 pel fet de ser l'únic polític de talent sorgit amb el règim republicà com pel discurs que acaba decantant a les Corts de Madrid la votació favorable a l'Estatut català,¹² el juliol de 1933 es lamentava que Gaziel ja no li feia costat.¹³ És més: si, objectivament parlant, un dels seus principals mèrits al capdavant del diari va ser adaptar-lo al context polític republicà, sobta que no estalviï crítiques ben dures contra el partit hegemònic a Catalunya durant tot el període.¹⁴ I arran del Sis d'octubre, quan –atès el seu punt de vista tan negatiu respecte a la decisió presa pel govern Companys– el més fàcil era rabejar-s'hi, Gaziel opta per reclamar una pacificació política intel·ligent i per atacar no tan sols la repressió indiscriminada per part del govern central, sinó també les maniobres destinades a erosionar l'autonomia.¹⁵

Comentari al marge mereix la hipèrbole dels «millars de artículos» escrits. De fet, i amb exclusió dels editorials, la suma de tots els publicats als tres diaris on col·labora entre 1914 i 1936 sobrepuja amb prou feines el miler (1.057), distribuït així: 927 a *La Vanguardia* (dels quals més de 250 són cròniques de corresponsal a la Primera Guerra Mundial), 110 a *El Sol*, 14 a *Ahora* i 6 a *La Veu de Catalunya*. Seguint la pràctica establerta per Mañé i Flaquer i Miquel dels S. Oliver, dos dels seus mestres del periodisme d'orientació, i reclamant-se'n implícitament, també en això, deixeble, Gaziel limita els seus articles firmats a un de setmanal (primer els dimecres i després els divendres), amb la particularitat

10. Un botó de mostra: a l'article «Los grandes europeos. Uno de los cinco» (*La Vanguardia*, 28 de juny de 1922), Gaziel recull una opinió del secretari personal de Walter Rathenau segons el qual Cambó era «una de las cinco mayores capacidades de la Europa contemporánea».

11. LLANAS (1998), p. 243.

12. Vegeu l'editorial «El discurso de la España nueva», escrit sens dubte per Gaziel (*La Vanguardia*, 29 de maig de 1932).

13. Vegeu Manuel AZAÑA, *Diarios, 1932-1933*, Barcelona, Crítica, 1997, 400.

14. Així, nega capacitat política i de governant a Macià (LLANAS [1998], p. 243) i qualifica els diputats d'Esquerra Republicana desplaçats a Madrid per negociar l'Estatut d'«el más desastroso, el más deplorable conjunto de parlamentarios catalanes» de la història («España nueva. El gran experimento», *La Vanguardia*, 20 de maig de 1932).

15. Vegeu, per exemple, «Comentarios libres. Cataluña enferma» (*La Vanguardia*, 26 d'octubre de 1934) i «Comentarios libres. Lo que se ve venir» (*La Vanguardia*, 16 de novembre de 1934).

que durant les vacances d'estiu se n'està. Una part no gens negligible del prestigi dels oracles es basa a no prodigar-se gaire.

IV

Mis veinte años de esfuerzo, desarrollados en otro plano, me hubieran conducido a un resultado incomparablemente superior. Pero ¡no es eso, no es eso! Que yo soy como soy. Y a mí lo único que me hacía falta –mucho más que todas las riquezas, muchísimo más que todos los honores y preeminencias– era una recompensa íntima, de orden interior, la satisfacción extraña, incomprensible para la mayoría pero insustituible para mí, profunda, de ligar lo más caro de mí mismo a una obra y a un nombre: a una obra de interés colectivo y a un nombre espiritual y sin tacha.

Si l'obra d'interès col·lectiu, no esmentada, és la conversió del diari en un portaveu de l'opinió pública catalana, sensible i obert a la realitat del país i alhora distant del que era en el moment en què, el 1920, se'n va fer càrrec –*primus inter pares* d'una direcció col·legiada de quatre–, el nom «espiritual y sin tacha» correspon a Catalunya. No en dubtem ni un moment. És impossible no vincular aquestes paraules de 1934 amb les que, molts anys després –fent balanç de la seva trajectòria al rotatiu dels Godó, justificant-la i, de retruc, passant comptes amb la família propietària–, Gaziol va deixar escrites perquè la posteritat pogués jutjar-lo amb justesa.¹⁶ Aquest fragment sol desmenteix rotundament la llegenda d'un periodista botifler que s'havia venut l'ànima a l'ideari espanyolista del diari on treballava –una llegenda que, sorgida en els anys vint, crec que s'explica en bona part per la crispació viscuda pel catalanisme polític durant la dictadura de Primo de Rivera.

16. «I hi havia, amb la inexperiència i l'audàcia dels trenta anys, una veu secreta –segurament la de la Serp del Paradís– que em deia a cau d'orella: “Ja hi ets, ara, a *La Vanguardia*, a dins d'aquesta fortalesa gairebé impenetrable, que ningú, ni els més forts, ni els més valents, no han gosat apropar-s'hi. ¿Per què no proves, doncs, de transformar-la, de fer-ne un gran diari d'esperit català, escrit en llengua castellana?” I fou aquesta, en definitiva, la fabulosa, la temerària empresa que vaig invertir jo tot sol, sense dir-ho a ningú, sense la més petita ajuda, sense cercar ni assolir cap profit ni honor personal [...]» (GAZIEL [1994], *Història de «La Vanguardia» i nou articles sobre periodisme*, Barcelona, Empúries, p. 100).

V

Cuando se publicó [...] mi primer artículo en *La Vanguardia*, ésta daba diariamente de ocho a dieciocho páginas, y algunas veces, muy raras, llegaba a veinte. Entonces la tirada del periódico oscilaba entre los 45.000 y los 55.000 ejemplares, alcanzando en ocasiones los 60.000 como máximo. [...]. El pasado invierno su tirada llegó a los 235.000 ejemplares, cifra hasta ahora no alcanzada jamás, y el próximo tocará rápidamente en el cuarto de millón, en los 250.000.

L'expansió del diari, alimentada per la indefallent dèria inversora de Ramon Godó, que no escatima recursos per millorar-lo materialment, Gaziel la viu en primera línia. Per començar, entre 1914 i 1920 el tiratge del diari passa de 58.000 a 100.000; i després, en efecte, la progressió segueix el ritme que Gaziel assenyalava el 1934, amb la circumstància afegida que en algunes ocasions excepcionals arriba als 300.000, que el nombre de pàgines assoleix les 72 i que tot plegat se sustenta en un coixí de 80.000 subscripcions.¹⁷ Això passava quan la demografia catalana tot just ascendia a tres milions d'habitants; avui, amb set milions, el tiratge de *La Vanguardia* no arriba ni de bon tros a les xifres dels anys trenta del segle passat. Interpretar aquestes dades, plenes de significat, ens duria ara massa lluny i ens apartaria de l'objectiu.

VI

He colaborado con tres generaciones sucesivas de la ilustre familia que posee exclusivamente la propiedad de *La Vanguardia*. Cada vez ha ido siendo mayor nuestra compenetración, cada año ha ido aumentando, con el contraste de la obra, la inmerecida confianza que en mí depositaron.

Es tracta de l'únic aspecte de l'article que traspua una insinceritat absoluta —obligada, sens dubte, per les circumstàncies. Sobta, de bon començament, que Gaziel es refereixi a tres generacions de la família propietària quan, de fet,

17. Per a aquestes xifres, vegeu., a banda de les facilitades per Gaziel mateix en l'obra citada en la nota anterior (p. 111), Josep Lluís GÓMEZ MOMPART, *La gènesi de la premsa de masses a Catalunya (1902-1923)*, Barcelona, Pòrtic, 1992, p. 124 i 132, i Josep M. HUERTAS. *Una història de «La Vanguardia»*, Barcelona, Angle, 2006, p. 82.

només en va tractar dues, representades per Ramon Godó Lallana (traspassat el setembre de 1931), primer comte de Godó, i per un seu fill, Carlos Godó Valls. Si les relacions amb el primer no van pas ser precisament planeres –i aquí només podem recórrer al testimoni de Gaziel mateix, recollit en la seva història del diari–, les mantingudes amb el segon van entrar de seguida en el terreny de la desconfiança mútua i les desavinences constants.¹⁸ Aquesta realitat, confirmada per tots dos protagonistes, la corroboren diferents declaracions dels processos de responsabilitats polítiques a què són sotmesos, acabada la guerra, director i propietari de *La Vanguardia*. A les informacions sobre aquest particular reunides per mi,¹⁹ Francesc Vilanova hi va afegir sis anys després un document excepcional: l'expedient obert contra Carlos Godó (març de 1941), conseqüència del que feia mesos es tramitava contra Gaziel.²⁰ La peça que incrimina el comte era el contracte de director únic estès a nom de Gaziel el març de 1933, la clàusula quarta del qual estipulava inequívocament que «la marcha política del periódico irá de acuerdo con las ideas del Propietario». En fi: la narració detallada de Carlos Godó sobre les obertes i reiterades discrepàncies amb el director del seu diari durant la Segona República²¹ desautoritza de ple la idíl·lica bassa d'oli pintada per Gaziel en aquest sisè fragment.

VII

Cuando con el tiempo –si alguien tiene humor para ello– se haga la historia del actual periodismo barcelonés, y se vea en detalle y con la necesaria perspectiva la firmeza de rumbo y la extraordinaria trayectoria seguida felizmente por este gran diario catalán, se reconocerá, tal vez, que si fui un pésimo pescado en río revuelto, en cambio se me debe reconocer una cierta facultad de piloto.

Aquesta perícia pilotant el diari, sobretot en els convulsos anys trenta, Gaziel torna a valorar-se-la quan, anys després, historia el diari;²² i Josep Pla, que

18. GAZIEL (1994), p. 113-114.

19. LLANAS (1998), p. 306-313.

20. FRANCESC VILANOVA i VILA-ABADAL (2004), *La guerra particular de Gaziel i el comte de Godó (1940-1945)*, Barcelona, Ploion.

21. VILANOVA i VILA-ABADAL (2004), p. 46-54.

22. GAZIEL (1994), p. 114.

els anys vint va escometre Gaziell repetidament, a la postguerra li va reconèixer, si més no, aquest mèrit professional.²³ Pel que fa a la història del que Gaziell en aquest fragment en diu el periodisme barceloní del seu temps, avui, per acabar-la de conèixer en els seus detalls més precisos, ens falten peces fonamentals. Ens falta, per començar, l'arxiu de *La Vanguardia* d'aquells anys, irreparablement desaparegut. I ens falta, per torna, el de Gaziell, víctima de dos naufragis: el soferert arran de la seva fugida a França a finals de juliol de 1936 –moment en què del seu domicili particular, saquejat, en roben tota la biblioteca i la documentació– i el de la tardor de 1940, quan, fugint de la invasió alemanya de França, entra a Espanya i versemblantment ha de desprendre's de tota mena de papers que el puguin comprometre.²⁴

VIII

[...] me dispongo a proseguir la marcha. Mi único deseo, mi solo voto, al renudarla, es el de poder continuar andando veinte años más, exactamente como lo hice hasta ahora [...]. Hasta que Dios, en su infinita grandeza, se canse de mi pequeñez, y –con un gesto imperceptible para el mundo, mas para mí formidable– me quite esta frágil pluma de la mano.

Un desig i un pronòstic, avui ho sabem, fallits del tot. Un mes després d'haver publicat l'article que exhumem tenien lloc els Fets del Sis d'Octubre, a partir dels quals l'estat d'ànim de Gaziell es decandeix notòriament.²⁵ I si una guerra havia determinat, el 1914, la seva entrada en el periodisme professional, una altra, el 1936, l'obligarà a abandonar-lo precipitadament.

23. «Calvet es trobava davant “La Vanguardia” en produir-se el canvi de règim i proclamar-se el règim republicà. La meua idea és que l'adaptació del diari al nou règim fou la cosa més intel·ligent i més reeixida realitzada, com a periodista, pel nostre amic». Josep PLA. «Agustí Calvet, “Gaziell”», *Retrats de passaport*, Barcelona, Destino, 1970, p. 572 (*Obra completa*, vol. 17).

24. Gairebé tots els papers i documents personal de Gaziell salvats i conservats per ell es troben custodiats i catalogats a la Biblioteca de Catalunya (Fons Agustí Calvet), on va cedir-los la seva filla, Lluïsa Calvet Bernard.

25. LLANAS (1998), p. 249-251.